

Г. В. Певцов,

доктор технічних наук, професор, заступник начальника Харківського університету Повітряних Сил з наукової роботи, полковник, Заслужений діяч науки і техніки України,

С. В. Залкін,

кандидат військових наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії наукового центру Повітряних Сил Харківського університету Повітряних Сил,

С. О. Сідченко,

кандидат технічних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії наукового центру Повітряних Сил Харківського університету Повітряних Сил, підполковник,

К. І. Хударковський,

кандидат технічних наук, доцент, старший науковий співробітник, начальник науково-дослідної лабораторії наукового центру Повітряних Сил Харківського університету Повітряних Сил, підполковник

Інформаційно-психологічні операції Російської Федерації в Україні: моделі впливу та напрями протидії

Проведений аналіз особливостей моделей інформаційно-психологічного впливу Російської Федерації в Автономній Республіці Крим та на південному сході України, визначені основні напрями, форми та способи інформаційного протиборства між Російською Федерацією та Україною. Запропоновано створити центри інформаційно-психологічних операцій у секторах проведення антитерористичної операції та сформульовано основні завдання цих підрозділів.

© Г. В. Певцов, С. В. Залкін, С. О. Сідченко,
К. І. Хударковський, 2015

Аналіз ведення локальних війн і збройних конфліктів останнього десятиліття виявив, що протиборство у військовій сфері дедалі частіше переміщується у віртуальний простір – інформаційний [1–12]. Інформаційна війна реалізує асиметричні рішення та передбачає проведення заходів, спрямованих проти систем управління, комп'ютерних та інформаційних мереж і систем. Деструктивний вплив на системи управління досягається також шляхом проведення інформаційно-психологічних операцій (ІПО), які спрямовані проти персоналу та осіб, котрі приймають рішення, і впливають на їхню моральну стійкість, емоції та мотиви прийняття рішень, виконання заходів з оперативної безпеки, дезінформації та фізичного руйнування об'єктів інфраструктури.

Сучасна війна дедалі більшою мірою стає війною на ураження та руйнування свідомості противника та консолідацію свідомості власного народу. На жаль, Україна стала об'єктом добре організованої інформаційної війни з боку Російської Федерації. Отже, саме зараз актуальним є питання виявлення інформаційно-психологічного впливу (ІПВ) та протидії йому. Під інформаційною війною в контексті публікації розуміється форма протиборства між суб'єктами інформаційної боротьби (державами, блоками та ін.) з використанням засобів масової інформації, комп'ютерних мереж тощо, метою якої є ІВП на населення, органи державної влади і складові сектора безпеки та оборони для формування відповідної суспільної думки, підризу морального духу як усього суспільства, так і окремих його інституцій.

Мета статті – представити результати аналізу ІПО Російської Федерації проти України та визначити основні необхідні заходи протидії інформаційній агресії РФ на тимчасово окупованій території та в південно-східному регіоні України.

Під ІПО у статті розуміють сукупність узгоджених та взаємопов'язаних за метою, завданнями, об'єктами й часом інформаційних акцій, атак і заходів, що проводяться одночасно або послідовно за єдиними замислом і планом для вирішення завдань ІВП на цільову аудиторію.

Аналіз воєнно-політичної обстановки в Автономній Республіці Крим (АРК) та на південному сході України показав, що проти нашої країни та її Збройних Сил з боку Російської Федерації активно проводяться ІПО, які складають єдину систему операцій зі взаємопов'язаними цілями, спрямованими на:

- підтримку політичних і воєнних рішень керівництва Російської Федерації на міжнародному рівні, з боку населення РФ та підконтрольних російській владі територій;
- нівелювання та викривлення рішень воєнно-політичного керівництва України, порушення діяльності органів військового управління;
- зниження морально-психологічного стану особового складу Збройних Сил та інших силових структур України (у тому числі добровольчих батальйонів);

- деморалізацію населення України.

Активними учасниками цих операцій є воєнно-політичне керівництво РФ та її збройні сили і спецслужби, проросійські сили в українському суспільстві й політикумі, проросійськи налаштовані політичні діячі держав світу.

Для досягнення визначених цілей застосовується майже повний спектр каналів комунікацій – традиційні та електронні засоби масової інформації. Найактивніше використовуються телебачення, Інтернет і соціальні мережі. При цьому застосовуються всі методи інформаційно-психологічної боротьби – від представлення тенденційної інформації та напівправди до неприхованої неправди («фейку»).

ІПО Російської Федерації в АРК планувалася відповідно до системної моделі противника, розробленої у США, – моделі «п'яти кілець» (рис. 1).

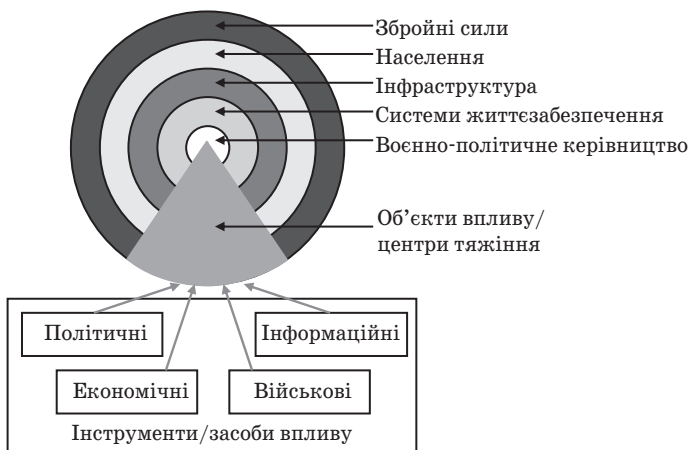

Рис. 1. Модель усебічного впливу, розроблена у США

У центрі американської моделі є воєнно-політичне керівництво, національні лідери, котрі становлять критично важливу складову в архітектурі системи національної безпеки та оточені й захищені чотирма іншими оболонками (шарами, кільцями). Так, другим шаром є система життєзабезпечення, виробництво, фабрики, електростанції, нафтові заводи, банки, які під час війни є життєво важливими для забезпечення функціонування військово-промислового комплексу. Державна інфраструктура – автомобільні шосе, залізниці, лінії електропостачання – створюють третю оболонку. Четвертим шаром є соціум (народонаселення). А останнім, п'ятим, зовнішнім шаром є збройні сили.

Ця модель реалізується за схемою «війна зсередини назовні». Однак американська схема добре спрацьовує в зонах конфлікту, в яких збройні сили розглядаються місцевим населенням як зовнішній агресор.

На відміну від цієї моделі, РФ тривалий час мала на території АРК підтримку з боку місцевого населення та значні військові формування Чорноморського флоту, які ніколи не сприймалися у ролі ворога (рис. 2).

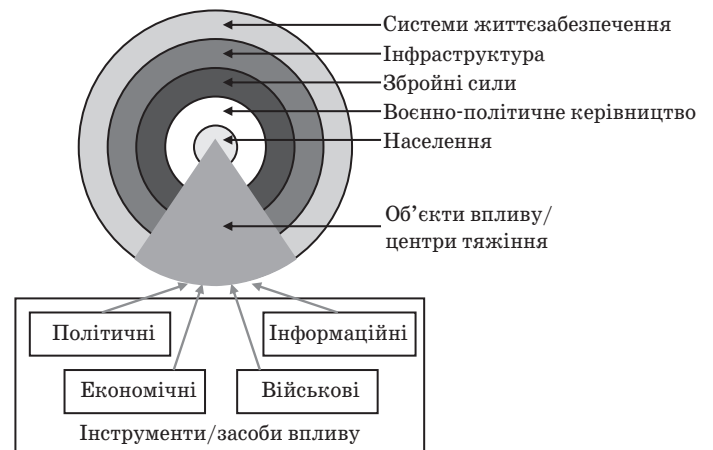

Рис. 2. Модель впливу, використана РФ в Автономній Республіці Крим

РФ здійснювала тривалий попередній вплив на населення АРК з метою сприйняття військовослужбовців РФ як захисників населення та виправлення «історичної помилки» щодо належності Криму Україні. Потім почав здійснюватися вплив на керівництво АРК і міста Севастополь, а після цього – масований ІВП на особовий склад Збройних Сил України. Були взяті під контроль основні об'єкти транспортної інфраструктури та системи життєзабезпечення. Намагання Російської Федерації провести кампанію з введення збройних сил до Криму супроводжувалося діями, які мали всі ознаки підготовленої та продуманої за цілями, заходами й наслідками ІПО, спрямованої передусім на російську аудиторію, а з іншого боку – на українську та західну аудиторії.

Тактика «гібридної війни», застосована РФ в АРК, була з певними змінами поширена й на південно-східні регіони України (рис. 3). Так, основний вплив був зосереджений на населенні регіону. Наступними об'єктами впливу були державна інфраструктура та система життєзабезпечення відповідно. Четвертим і п'ятим шарами впливу стали Збройні Сили та воєнно-політичне керівництво України.

Рис. 3. Модель впливу, використана РФ у південно-східному регіоні України

Особливістю проведення ІПО РФ на південному сході України є постійний пошук і використання актуальних інформаційних приводів, здатних сформулювати необхідну громадську думку. Останнім часом спостерігається тенденція розширення впливу на сфери, раніше неприйнятні для інформаційного протиборства, а саме на перегляд історії державності України та Росії та міжконфесійні відносини.

Для досягнення політичних цілей РФ та з метою дестабілізації обстановки значне поширення отримали терористичні акції, котрі проводяться диверсійно-розвідувальними групами не лише в зоні проведення антитерористичної операції (АТО), а й в інших регіонах України. З метою залякування населення і зниження морально-психологічного стану особового складу сил АТО незаконні збройні формування використовують демонстраційні та провокаційні бойові дії.

Основними напрямками інформаційного протиборства, які використовуються РФ проти України, є [6]:

- широке застосування підконтрольних засобів масової інформації (у теле-, радіо- й Інтернет-просторі), ведення за їхньою допомогою пропаганди та створення необхідного сприятливого інформаційно-психологічного фону на території України, зокрема з метою здійснення дезінформації, нагнітання обстановки, виправдання агресії, деморалізації патріотично налаштованих кіл українського суспільства;

- контрінформаційна боротьба, виключення з радіопростору на підконтрольних РФ територіях загальнодержавних українських теле- й радіоканалів, взяття під контроль регіональних (місцевих) засобів масової інформації тощо;

- застосування пропагандистських підрозділів в інформаційних та соціальних мережах (на форумах, у соціальних групах, Інтернет-спільнотах);

- широке застосування агентів впливу серед місцевого населення та всіляких «козаків», «ополчення» тощо.

Ознаками проведення ІПО Російською Федерацією, виявленими в результаті аналізу, є [7]:

- зміст інформації;
- спрямованість інформації (цільова аудиторія та її характеристика);

- належність джерел інформації (джерел їх фінансування);

- наявність посилань на джерела інформації в інформаційних матеріалах;

- динаміка представлення інформаційних матеріалів (інтенсивність);

- факти комплексування інформації по різних інформаційних каналах – через телебачення, радіомовлення, пресу, Інтернет, чутки та ін. (масованість);

- поява в інформаційних матеріалах деталей, відсутніх в еталонному джерелі;

- використання спеціальних прийомів і підходів (психотехнік).

Суттєвими ознаками проведення цілеспрямованої ІПО можна також вважати збіг за часом зі зламами інформаційної політики цільової аудиторії та суспільно значущими фактами (датами, подіями).

Результати аналізу проведення ІПО свідчать, що РФ використовує такі форми і способи інформаційного протиборства, як [8]:

- маніпулювання суспільною свідомістю та політичною орієнтацією соціальних груп населення країни з метою створення політичної напруженості та контрольованого хаосу;

- створення атмосфери негативного ставлення до культурної спадщини противника, втрати національної свідомості;

- дестабілізація політичних відносин між партіями, об'єднаннями та рухами з метою провокації конфліктів, розпалювання недовіри, підозрливості, загострення політичної боротьби, провокування репресій проти опозиції та навіть громадянської війни;

- зниження рівня інформаційного забезпечення органів влади й управління, інспірація помилкових управлінських рішень;

- дезінформація населення стосовно роботи державних органів, підірив їхнього авторитету, дискредитація органів управління;

- провокування соціальних, політичних, національних і релігійних сутичок;

- ініціювання страйків, масового безладу та інших акцій економічного протесту;

- утруднення прийняття органами управління важливих рішень, тиск під час їх прийняття;

- підірив міжнародного авторитету держави, її співробітництва з іншими країнами;

- завдання збитків життєво важливим інтересам держави в політичній, економічній, енергетичній, оборонній та інших сферах.

Для здійснення ІПВ Російською Федерацією створена відповідна розгалужена інформаційна інфраструктура, задіяні сили та засоби частин ІПО та інформаційний медіа-ресурс міжнародного, федерального та регіонального рівнів.

Під час ІПО РФ на південному сході України була здійснена низка інформаційно-психологічних акцій і дій, пов'язаних насамперед з паплюженням образу й авторитету воєнно-політичного керівництва та військових формувань України, гуманітарною катастрофою, відімкненням українських засобів масової інформації тощо. Вони проводились у вигляді як самостійних акцій, так і на підтримку бойових дій.

У результаті таких дій Російської Федерації Україна зіштовхнулася з перспективою затяжного воєнного конфлікту. Тому воєнно-політичне керівництво України, враховуючи, що цей конфлікт може призвести до значних втрат серед цивільного населення та військовослужбовців, здійснює заходи з мирного врегулювання. Виходячи

із цього, ІПО на південному сході України має здійснюватися у трьох напрямках:

- перший – зона АТО (для формування поглядів про законність рішень і планів воєнно-політичного керівництва України);
- другий – внутрішня територія України (для демонстрації впевненості дій українського керівництва і формування в населення поглядів на підтримку рішень воєнно-політичного керівництва України);
- третій – іноземні держави, зокрема й РФ (для створення інформаційних умов позитивного сприйняття політики України).

Об'єктами ІПВ за першим напрямом (зона АТО) є:

- населення, котре мешкає в зоні АТО;
- особовий склад сил, залучених до проведення АТО;
- незаконні збройні формування та особовий склад збройних сил РФ, які перебувають у зоні АТО.

Слід урахувати те, що населення, яке мешкає в зоні АТО, зазнає подвійного ІПВ – як з боку терористів і РФ, так і з боку України. Тому під час ІПО використовується весь спектр видів, методів, способів і прийомів ІПВ з опорою на широке використання психогенних факторів.

Об'єктами ІПВ за другим напрямом (внутрішня територія України) є:

- населення України;
- тимчасово переміщені особи.

На населення України ІПВ має спрямовуватися:

- на підтримку патріотичного настрою в суспільстві;
- на підтримку та схвалення бойових дій проти незаконних збройних формувань і найманців РФ;
- на роз'яснення необхідності різних заходів обмеження та підсилення контролю;
- на осудження та критику дій незаконних збройних формувань і російських найманців стосовно України;
- на контрпропаганду, а саме здійснення заходів із протидії намаганням маніпулювати суспільною свідомістю, зокрема шляхом поширення недостовірної, неповної або упередженої інформації про суспільно-політичну та соціально-економічну ситуацію в державі, передусім у Донецькій та Луганській областях.

Особлива увага повинна приділятися тимчасово переміщеним особам. ІПВ на цю категорію населення має здійснюватися шляхом їх адаптації до нових умов життя, а саме:

- забезпечення житлом (тимчасовим або постійним);
- забезпечення робочими місцями, організацію підготовки (перепідготовки), створення умов для організації власної справи;
- забезпечення розміщення дітей у школах, дитячих садках;
- забезпечення різноманітних соціальних виплат;
- залучення до соціальної праці.

ІПВ на особовий склад сил, який готується до участі в АТО, має здійснюватися за напрямами морально-психологічного забезпечення бойових дій. При цьому

основна увага повинна приділятися психологічній готовності до участі в бойових діях.

На рівні світової спільноти потрібно забезпечити підтримку дій України зі збереження територіальної цілісності, виконання всіх домовленостей стосовно мирного врегулювання військового протистояння всіма учасниками конфлікту, включно з РФ, а в разі загострення ситуації з боку незаконних військових формувань забезпечити легітимізацію бойових дій.

ІПВ на населення та військовослужбовців іноземних держав має здійснюватися за напрямами:

- роз'яснення цілей зовнішньої політики та дій зі встановлення миру на південному сході України;
- інформування світової спільноти, впливових іноземних політичних, урядових, бізнесових та культурних кіл, а також іноземних засобів масової інформації про дії зі встановлення миру на південному сході України;
- дискредитація воєнно-політичного керівництва РФ.

Крім того, доцільно проводити роботу з підтримки антивоєнних та антиурядових настроїв у РФ.

Для протидії інформаційній агресії з боку Російської Федерації створене Міністерство інформаційної політики України. Водночас для ефективнішої реалізації інформаційної політики в південно-східному регіоні України й передусім у зоні проведення АТО нагальною потребою є створення відповідних центрів ІПО безпосередньо в секторах її проведення. Це дасть змогу при здійсненні ІПВ оперативно реагувати на зміни обстановки у відповідному секторі з урахуванням менталітету, поглядів і побуту місцевого населення, особливостей промисловості, сільськогосподарства, діяльності органів влади та місцевого самоврядування в кожному секторі, складу військових формувань протидіюючих сторін.

Основними завданнями цих підрозділів має бути:

- розвідка і здійснення інформаційно-аналітичної діяльності з виявлення реальних і потенційних об'єктів дії для визначення способів і методів їх нейтралізації;
- оперативне вивчення, оцінювання та прогнозування розвитку суспільно-політичної обстановки в зонах відповідальності;
- організація та здійснення ІПВ на вибрані об'єкти впливу у взаємодії з інформаційними агентствами, теле- і радіокомпаніями, видавництвами, редакціями, культурно-просвітницькими центрами, а також юридичними і фізичними особами (легально або під прикриттям);
- контрпропаганда;
- виготовлення та поширення агітаційних матеріалів;
- уведення в комп'ютерні мережі противника спеціальних програм перехоплення, спотворення інформації та комп'ютерних вірусів для зниження ефективності функціонування системи управління та зв'язку противника;
- радіоелектронне придушення радіоелектронних засобів противника, які можуть використовуватися для

здійснення ПТВ і виконання заходів радіоелектронного захисту своїх військ;

- координація із завданнями ПТО діяльності регіональних медіацентрів Збройних Сил України з поширення інформації на об'єкти впливу;
- підтримка діяльності місцевих органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, створення в місцевого населення позитивного ставлення до дій своїх військ (сил);
- сприяння розгортанню руху опору та партизанського руху на тимчасово окупованій противником території.

Висновки

У сучасних умовах суттєво змінився характер збройної боротьби – вона набула ознак «гібридної» війни. Акценти збройної боротьби зміщуються в бік практичної реалізації інформаційних технологій. При цьому дедалі більше значення в досягненні політичних і воєнних цілей набувають інформаційно-психологічні операції, акції та дії.

Недооцінка можливостей інформаційно-психологічної зброї, заходів протидії впливам та особливостей конкретної території може стати фатальною під час подальшого загострення воєнно-політичної обстановки навколо України.

Перелік літератури

1. Руснак І. С. Розвиток форм і способів ведення інформаційної боротьби на сучасному етапі / І. С. Руснак, В. М. Теледим // Наука і оборона. – 2000. – № 2. – С. 18–23.
2. Толубко В. Б. Підготовка і ведення інформаційної боротьби в Збройних Силах України: навчальний посібник / В. Б. Толубко. – К. : НАОУ, 2004. – 280 с.
3. Толубко В. Б. Інформаційна боротьба (концептуальні, теоретичні, технологічні аспекти): монографія / В. Б. Толубко. – К. : НАОУ, 2003. – 320 с.
4. Певцов Г. В. Забезпечення інформаційної безпеки регіону: проблема, концепція та шляхи її реалізації: монографія /

Г. В. Певцов, О. М. Черкасов. – Харків : Видавництво ХарПІ НАДУ «Магістр», 2008. – 138 с.

5. Певцов Г. В. Інформаційна безпека у воєнній сфері: проблеми, методологія, система забезпечення: монографія / Г. В. Певцов, С. В. Залкін, С. О. Сідченко, К. І. Хударковський. – Харків : Цифрова друкарня № 1, 2013. – 272 с.

6. Певцов Г. В. Основні особливості ознак проведення інформаційно-психологічної операції Російської Федерації в АР Крим / Г. В. Певцов, С. В. Залкін, С. О. Сідченко, К. І. Хударковський, А. О. Феклістов, А. В. Антонов // Наука і техніка Повітряних Сил. – Харків : ХУПС, 2014. – Вип. 1 (14). – С. 37–39.

7. Залкін С. В. Методичний підхід до виявлення ознак проведення спеціальної інформаційної операції / С. В. Залкін, С. О. Сідченко, К. І. Хударковський // Збірник наукових праць Харківського університету Повітряних Сил. – Харків : ХУПС, 2012. – Вип. 2 (31). – С. 85–88.

8. Певцов Г. В. Реалізація підходів інформаційної війни Російською Федерацією в сучасному інформаційному просторі України / Г. В. Певцов, С. В. Залкін, С. О. Сідченко, К. І. Хударковський, А. М. Гордієнко // Наука і техніка Повітряних Сил. – Харків : ХУПС, 2014. – Вип. 2 (15). – С. 10–13.

9. Певцов Г. В. Концептуальні підходи щодо забезпечення інформаційної безпеки у воєнній сфері / Г. В. Певцов, С. В. Залкін, А. О. Феклістов // Системи обробки інформації : Зб. наук. праць. – 2011. – Вип. 2 (92). – С. 57–59.

10. Феклістов А. О. Сучасні погляди на місце інформаційних операцій в системах інформаційної боротьби / А. О. Феклістов // Системи озброєння та військова техніка. – 2010. – Вип. 2 (22). – С. 25–27.

11. Гриняев С. Н. Концепция ведения информационной войны в некоторых странах мира / С. Н. Гриняев // Зарубежное военное обозрение. – 2002. – № 2. – С. 11–15.

12. Кисляк С. Психологические операции вооруженных сил иностранных государств : учебное пособие / С. Кисляк. – 2011 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://otherreferats.allbest.ru/war/00116946_0.html.

Надійшла до редакції 9 квітня 2015 р.